

De Saambinder

KERKELIJK WEEKBLAD DER GEREFORMEERDE GEMEENTEN

Meditatie

Advent

*... en snellijk zal tot Zijn tempel komen,
die Heere, Die gijlieden zoekt.*

Mal. 3: 1 b

Weer nadert ons kerstfeest en daarmee een kerkelijke herinnering aan het hoogtepunt in de wereldgeschiedenis. Maar ook nu mag het niet alleen een herinnering zijn, want het gaat om persoonlijke werkelijkheid in ons hart. Het gaat om de werking van Gods Geest, Die Zich bedient van het Woord, dat de Heere nu nog tot ons doet uitgaan. Het moet een persoonlijk kerstfeest worden, zo wij de troost ervan willen ervaren. Er gaat dan ook een voorbereiding aan vooraf. Vandaar ook de kerkelijke gewoonte om enkele weken van advent in ons kerkelijk jaar af te zonderen. Dit is een profetie uit het Oude Testament en Maleachi, de laatste der Godsmannen doet zijn naam eer aan: Mijn Gezant. In zijn tijd was het uitwendig nog dragelijk, want de tempel was herbouwd en de eredienst hersteld, maar de waarachtige vreze Gods werd slechts spaarzaam gevonden (3:16; 4:2). Er was wel messiasverwachting, maar het was er een, die paste bij schijnvroomheid en zelfvoldaanheid.

Ook de wijze van zijn komst wordt ons in dit verband omschreven: Zie Ik zend Mijn Engel, Die voor Mijn aangezicht de weg bereiden zal. Hiermee wordt een bode bedoeld, een wegbereider, zoals die ook door Jesaja reeds was aangekondigd (40: 3-5). Duidelijk wordt ook hier gezien op Johannes de Doper, die voor Zijn aangezicht de weg bereiden zal. Er gaat dus duidelijk voorbereiding

aan vooraf. Zo is het ook nu, in plaats van het oppervlakkig zingen van een Kind in de kribbe, waar eigenlijk geen plaats voor gemaakt is. De voorbereiding van Johannes de Doper was echter van dien aard, dat het tot verootmoediging moest brengen. Zijn woord was een hard woord, een woord van boete en bekering. Eigenlijk een veroordeling. Alle eigengerechtigheid van de joden en dus van ons, moet eraan. Alleen zo'n prediking kan voor Zijn komst een plaats bereiden. Armen heeft Hij met goederen vervuld. Het is slechts een blijde, een veelbelovende boodschap voor gebrokenen van hart, voor gevangenen en gebonden. Afgesneden moeten we worden van onze gerechtigheden, van onze werken, ja van ons leven, wil er voor Het leven plaats komen, altijd weer. Er was in de dagen van Maleachi, maar ook in onze tijd, zo'n gebrek aan het zondaarsleven, aan levende armoede.

En snellijk zal tot Zijn tempel komen... Dat wil dus zeggen, dat het aanstonds, spoedig of plotseling en onverwacht zal gebeuren. Hij zal snellijk komen nadat Johannes de Doper zal gekomen zijn. Ondanks de voorzegde prediking van Johannes, waardoor er plaats gemaakt zal worden voor Hem, de Gezondene des Vaders, zal Zijn komst nochtans onverwacht zijn. Juist door die prediking, die op boete gericht is, zal de hoop ontvallen. Zo was het onver-

wacht voor de herders, toen plotseling die engel aan hen verscheen.

Tot Zijn tempel. Dit is letterlijk met de komst van de Messias vervuld, maar het betekent immers ook schaduwwachtig tot Zijn volk en Zijn gemeente, zoals daarvan gezongen wordt in Psalm 132. Dit blijkt ook uit het verband. Die Engel des Verbonds komt om Zijn verbond te openbaren en te bevestigen in Zijn bloed. Israël ontheiligt Zijn verbond en gaat schuldig aan de eisen des verbonds. Maar die eisen, die door ons nooit kunnen vervuld worden zijn in Christus tevens beloften des Verbonds. God zal Zijn waarheid nimmer krenken.

Voor wie Hij dan komt? Voor degenen, die Hem zoeken, zo wordt ons hier omschreven.

Wat verwachten wij van het kerstfeest. Kunt u er nog iets van verwachten? Hij heeft gedacht aan Zijn genade, maar is er werkelijk behoefte aan Zijn genade? Of zoeken we het in een vrede op aarde, die er nooit komen zal, of misschien in een beetje sfeer en gezelligheid.

Het gaat om die zoekers, die zonder Hem niet leven kunnen. Die ontdekt

Inhoud

Meditatie: Advent	1
Bij het overlijden van prins Bernhard	2
Condolance brief	3
Een goede bijbelverklaring?	3
Klokgelui, orgelspel en andere vormen van overlast(2) ..	6
De strik ontkomen (6)	7
Boekennieuws	9
Kerknieuws	10
Berichten	11
Preekbeurten	12

DE SAAMBINDER
Kerkelijk weekblad
der Gereformeerde Gemeenten.

Uitgave ten bate van de Emerituskas.

Hoofdredacteur: ds. A. Moerkerken.

Bijdragen van medewerkers en boeken ter recensie aan:

ds. A. Moerkerken,
Händelstraat 1,
2901 JC Capelle aan den IJssel,
tel. 010-4472388, fax 010-4472263.

Redacteur: ds. G.J. van Aalst.
Molendijk 136, 3286 BK Klaaswaal
tel. 0186-576990, fax 0186-575105

Kerkelijk nieuws en berichten aan:

redactie-secretaris: J.J. Verhage
Klooslaan 9, 2985 CK Ridderkerk
tel. 0180-420865, fax 0180-423583

*****

Administratie en betalingen van
abbonementen, adreswijzigingen,
predikbeurten en beroepingswerk aan:

De Saambinder - abonnementen,
Postbus 608, 3440 AP Woerden,
tel. 0348-489900, fax 0348-483599.
Postbankno. voor abon. gelden: 64327.
email: kbgg@cbgg.nl

*****

Alle **advertenties** aan:

Administratie van De Saambinder:
J. Honkoop, Jan Willem Frisohof 53,
2517 LA 's-Gravenhage,
tel. 070-3514465, fax 070-3512718.
Postbankno. 256686.
email: saambinder-adv@rdnet.nl

*****

Correspondentie-adres
Noord-Amerika:

Mr. Clarence Bleeker
1233 Leffingwell Av, N.E.,
Grand Rapids, Michigan,
U.S.A. 49505.

*****

Abonnementsprijs bij vooruitbetaling:

voor Nederland: € 11,- per halfjaar
(te betalen per 1 april en 1 oktober
d.m.v. een acceptgiro)

voor het buitenland:

Luchtpost:

Amerika \$ 56,-, Canada \$ 68,-.

Zeepost:

Amerika \$ 49,-, Canada \$ 59,-.

*****

Advertenties € 0,50,- per mm.

Familieberichten

€ 0,40,- per mm.

Deze prijzen zijn excl. 19% btw.

Advertenties dienen uiterlijk donderdag
in bezit van de administratie te zijn.

Rouwadvertenties tot uiterlijk
maandagmorgen 9 uur.

De redactie kan niet aansprakelijk
worden gesteld voor de inhoud van de
advertenties en de ter recensie
aangeboden boeken.

zijn aan hun ellende en schuld en voor God niet kunnen bestaan. Die moeten buigen onder de gerechtigheid Gods. Het zijn de zoekers naar een weg, naar enig middel, waardoor zij deze straf zouden kunnen ontgaan en wederom tot genade komen. God wil dat aan Zijn gerechtigheid

genoeg geschiede. Er moet betaald worden door onszelf of door een Ander! Het zijn die zoekers, die Hem zoeken, omdat Hij de enige Weg is. Dan kan het kerstfeest worden!

wijlen ds. P. Honkoop jr.

Bij het overlijden van Prins Bernhard

Woensdagavond 1 december om tien voor zeven is Prins Bernhard overleden. Elders in ons blad staat de condoleancebrief afgedrukt die door Deputaten bij de Hoge Overheid aan Hare Majesteit de Koningin is verzonden. Prins Bernhard mocht de hoge leeftijd van 93 jaar bereiken. De oudere lezers van ons blad zullen zich stellig zijn huwelijk nog wel herinneren met Prinses Juliana in januari 1937. Het moet voor de Prins van Lippe-Biesterfeld niet zo gemakkelijk zijn geweest, ingang in de harten van de Nederlandse bevolking te vinden in de tijd van toenemende spanningen met Duitsland. In de meidagen van 1940 week hij met de koninklijke familie uit naar Engeland. Daar werd hij benoemd in hoge functies in alle onderdelen van de Nederlandse strijdkrachten. Hij heeft daar met volle inzet gestreden tegen de vijand – eens zijn vaderland! Na de Tweede Wereldoorlog was Prins Bernhard onder meer inspecteur-generaal van de drie krijgsmachtonderdelen. Het is eeuwigheid geworden voor onze oude Prins. Ook hij – een zo sterke man – moest de bezoldiging der zonde ondergaan, net als wij allen eenmaal. Wij behoeven over zijn leven en sterven niet te oordelen. Eén ding weten wij – het mocht zijn, bevindelijk doorleefd in onze harten – dat elk mens, 't zij laag van staat, of hoog, met eer bekroond, alleen zonder verschrikken kan verschijnen voor de Koning der koningen als hij bekleed mag zijn met de toegerekende gerechtigheid van Christus.

Onze gedachten gaan in het bijzonder uit naar onze vorstin, Koningin Beatrix. Ruim twee jaar geleden, op 6 oktober 2002, overleed haar geliefde echtgenoot, Prins Claus. Nog niet zo lang geleden volgde het sterven van haar moeder, Prinses Juliana. Daartussendoor waren het soms moeilijke tijden voor haar, turbulent en bewogen. Onze vorstin heeft een eenzame positie. Ons gebed mocht wel voor haar zijn. De God van ons voorgeslacht betone van haar af te weten, en Hij versiere haar leven met die godsvrucht, waarvan sommige Oranjes in vroeger tijden hebben blijk gegeven.

Capelle aan den IJssel,

ds. A. Moerkerken

Condoleancebrief aan onze Vorstin

Hieronder treft de lezer de brief aan die door de Deputaten bij de Hoge Overheid werd verzonden aan Hare Majesteit de Koningin in verband met het overlijden van Prins Bernhard

Deputaatschap bij de Hoge Overheid van de
Gereformeerde Gemeenten
Secr: Ds. W. Silfhout
Slotlaan 16
2902 AM Capelle aan den IJssel

Aan Hare Majesteit de Koningen
Postbus 30412
2500 GK Den Haag

Capelle aan den IJssel, 2 december 2004

Majesteit,

Het Deputaatschap bij de Hoge Overheid van de Gereformeerde Gemeenten wil U en Uw huis langs deze weg van harte condoleren met het overlijden van Uw geliefde vader Prins Bernhard, die u op de hoge leeftijd van 93 jaar is ontvallen. Wij richten ons in deze brief tevens tot de andere leden van het Koninklijk Huis, Uw kinderen en hun gezinnen, waar zij hun geliefde vader, schoonvader en grootvader moeten missen. We beseffen dat het verdriet voor u groot is, nadat nog maar zo kort geleden uw geliefde moeder is heengegaan en u reeds eerder uw geliefde man moest missen.

Uw vader is voor ons land van grote betekenis geweest. Vooral ook in de jaren tijdens en na de Tweede Wereldoorlog in de strijd tegen de bezetter en in de wederopbouw van ons land. Ook zijn betrokkenheid bij de natuur mag in dit verband worden genoemd. Op zijn eigen wijze heeft hij invulling gegeven aan zijn plaats als echtgenoot van een regerend Vorstin.

In de kring van onze gemeenten wordt altijd hartelijk meegeleefd met het Koninklijk Huis, zowel in tijden van vreugde als in tijden van verdriet.

Wij wensen U en de Uwen in Uw verdriet en gemis de troost toe die geen mens U geven kan, maar die God alleen schenken kan. Hij is de God van de vertroosting. Christus heeft gezegd: "Komt herwaarts tot Mij, allen die vermoeid en belast zijn en Ik zal u rust geven." Hij geve U bij Hem te mogen schuilen.

Van harte wensen wij U, ook voor de komende tijd, sterkte toe. Wees verzekerd van ons medeleven in Uw verdriet.

Met verschuldigde hoogachting,

Namens het deputaatschap,
Ds. W. Silfhout

Een goede bijbelverklaring?

Een moeder belde. Zij wilde voor haar zoon ter gelegenheid van een bijzondere gebeurtenis een mooie en goede bijbelverklaring kopen. Het mocht wel wat kosten. 'Weet u een goede?' Ja, die wist ik wel. Toch was haar vraag niet zo heel eenvoudig te beantwoorden. Omdat misschien wel meer lezers van ons blad met de

vraag lopen wat voor hen een geschikte verklaring van de Schrift zou kunnen zijn, willen we daar in dit artikel wat dieper op ingaan. Voor alle duidelijkheid: het gaat nu niet om de vraag wat de beste bijbelverklaring is. Daarover zijn wij het hopelijk wel eens. Maar het gaat erom wat een goede bijbelverklaring is.

Wat zoeken we?

Het volgende beeld is niet oneerbiedig bedoeld. Stel: u wilt een nieuwe auto kopen. U vervoecht zich bij één van de daartoe bestemde schitterende toonzalen. Aan de toesnellende verkoper geeft u te kennen dat u een goede auto zoekt. Is de man een gewetenloze geldmaker, dan zal hij proberen u de duurste te verkopen die hij heeft. Is hij een goede verkoper, dan zal hij u vragen gaan stellen. Waar hebt u de auto voor nodig? Is het voor uw beroep? Hoeveel rijdt u in een jaar? Moet het een auto zijn voor een groot gezin? Wat verwacht u van het

nieuwe vervoermiddel? Enzovoort. Dan maakt u in goed overleg uw keuze. De lezer begrijpt wel waar ik heen wil. De vraag wat de beste verklaring van de Schrift is, kan niet zomaar worden beantwoord. Het antwoord zal immers afhangen van de vraag wat u zoekt, wat uw opleiding is, of u de bijbelse talen beheerst of niet, of u de verklaring nodig hebt voor persoonlijke stichting of voor studiedoeleinden en van zoveel andere vragen meer. In een artikel als dit kan slechts een heel beperkte greep worden gedaan uit de beschikbare commentaren. Heel globaal willen we de schriftverklaringen onderverdelen in commentaren die een meer meditatief karakter hebben en commentaren waarin de nadruk ligt op de filologie, de verklaring van de woorden. Hoewel ook heel andere onderscheidingen mogelijk zijn, lijkt mij deze benadering voor de lezers van ons blad de meest bruikbare.

Meditatief getinte verklaringen

Eens schreef dr. H. Bavinck over twee werken, die 'het beste dat Engeland op dit gebied geleverd had, aan ons volk beproefden aan te bieden'. Hij doelde in de eerste plaats op de *Verklaring van de gehele Heilige Schrift door enigen van de voornaamste Engelse Godgeleerden*, van een voorrede voorzien door de Leidse hoogleraar Joan van den Honert en in zeventien delen in de Nederlandse taal uitgegeven tussen 1740 en 1757. In deze zeer uitvoerige bijbelverklaring werd vooral geput uit werken van *Patrick, Polus en Wels* – en zo werd de commentaar dan ook meestal genoemd. Ze geeft voortreffelijke schriftuitleg. We hebben haar voornamelijk te danken aan Polus, de Latijnse naam van de vurige presbyteriaan Matthew Poole (1624-1679). Dr. F.W. Grosheide heeft opgemerkt dat het werk vele verdiensten heeft, kort de hoofdzaken weet weer te geven en door Rome op de index is geplaatst. Bezwaar is wel dat deze uitgave vandaag niet meer zo gemakkelijk te verkrijgen en meestal nogal prijzig is. Het werk van Polus werd al spoedig in de schaduw gesteld door de zo beroemd geworden *Letterlijke en practicale Bijbelverklaring van Matthew Henry* (eerste Engelse uitgave 1704-1714). De auteur leefde van 1662-1714. Hij was een man die, streng puriteins opgevoed, van zijn jeugd af aan de Heere mocht vrezzen en na een studie in de rechten van

keuze veranderde en presbyteriaans predikant werd. Volgens dr. Herman Bavinck, die bij de Nederlandse uitgave van Henry's bijbelverklaring in 1912 een (zeer lezenswaardige!) voorrede schreef, was de auteur een man die een dagelijkse omgang had met de Schrift en voor wie het gebed de ademtocht van zijn leven was. Henry verzorgde zijn schriftverklaring zelf tot het boek *Handelingen*. Na zijn dood werd het werk met behulp van gevonden aantekeningen door anderen voltooid. Ik vermoed dat de negen delen van Matthew Henry in menige huiskamer onder ons nog wel een plaats hebben. Het werk werd in 1995 naar de uitgave van 1912 herdrukt. We kunnen het hartelijk aanbevelen, hetgeen natuurlijk niet wil zeggen dat we alle conclusies van de schrijver kunnen delen. Een klein bezwaar is dat Henry zich natuurlijk baseerde op de Engelse bijbelvertaling, die wel vaak, maar niet altijd met onze Statenvertaling overeenkomt.

Een derde, veel door onze predikanten gebruikte schriftverklaring is die van *Karl August Dächsel*, predikant in Silezië. Hij gaf zijn zevendelige verklaring uit tussen 1862 en 1880. Zij onderscheidt zich van de meeste andere verklaringen door haar eigenaardige vorm: zij bevat namelijk een doorlopende parafrase van de Heilige Schrift. Met vette letter wordt de eigenlijke bijbeltekst weergegeven, met gewone letter daartussendoor de zin van de gedachten geparafraseerd. Daarna volgen dan talrijke opmerkingen over de tekst van theologen uit Duitsland en Nederland. De eerlijkheid gebiedt wel te zeggen dat niet al deze theologen voor ons evenveel gezag hebben. De tweede uitgave van 'Dächsel' werd verzorgd door ds. H. van Griethuijzen (predikant te Oosterwolde) die de verklaring een veel calvinistischer stempel gaf dan in de eerste druk het geval was geweest, door talrijke citaten van Calvijn toe te voegen. Helaas werd alleen de verklaring van het Oude Testament in deze zin bewerkt. Dächsel is zeer goed bruikbaar, met name – om genoemde reden – op het Oude Testament. Vooral bij de voorbereiding van preken over historische stoffen maak ik er vaak gebruik van. Een bezwaar is wel dat men soms gevaar loopt de parafrase van Dächsel even zwaar te laten wegen als de vetgedrukte bijbeltekst – hetgeen natuurlijk niet de bedoeling kan zijn.

Meer filologische commentaren

De naam van Calvijn viel al even. De lezer heeft zich misschien afgevraagd waarom ik niet met hem begonnen ben. Dat komt omdat Calvijns schriftverklaring zowel een stichtend als ook een filologisch element bevat. Hetzelfde geldt van de *kanttekeningen op de Statenvertaling*. Om de kanttekeningen kan niemand heen. We mogen natuurlijk nooit zeggen dat de *Bijbel* als Woord Gods niet volledig is zonder de kanttekeningen, maar het is wel waar dat de *Statenvertaling* niet volledig is zonder kanttekeningen. Ze bevatten een schat van exegetisch materiaal, zowel filologisch (heel vaak wordt de letterlijke betekenis van de woorden verklaard), als ook bijbels-historisch en óók leerstellig, al was het de uitdrukkelijke mening van de Synode van Dordrecht dat 'de waarnemingen der leerpunten daarbij te voegen, geoordeeld is noch nodig, noch raadzaam te zijn'.

Wat *Calvijn* zelf betreft, wiens invloed op de kanttekeningen van de Statenvertaling onmiskenbaar is geweest: hij schreef commentaren op bijna alle boeken van de Heilige Schrift. Sedert lang zijn zijn verklaringen in onze taal beschikbaar, waarbij wel moet worden aangetekend dat niet elke uitgave een even heldere vertaling biedt. Calvijns stijl is niet altijd even eenvoudig. Het lezen vereist van de lezer enige inspanning. Zijn verdienste is dat hij op vaak onnavolgbare wijze met weinig woorden de kern van de bedoeling van de tekst weet te treffen.

In de dertiger jaren van de vorige eeuw verscheen in ons land de *Korte Verklaring der Heilige Schrift*, verzorgd door theologen uit de kring van de Gereformeerde Kerken in Nederland. Het betrof mannen als G.Ch. Aalders, C. van Gelderen, S. Greijdanus (later vrijgemaakt), F.W. Grosheide, A. Noordtjij, J. Ridderbos en anderen. De serie van 59 deeltjes biedt een eigen vertaling uit de grondtekst en een beknopte verklaring. Voor wie snel een bepaald schriftgedeelte wil overzien, is dit een bruikbaar hulpmiddel. Kennis van Hebreeuws en Grieks is niet vereist. Nadeel vind ik wel dat sommige auteurs nogal gemakkelijk wijzigingen in de te lezen grondtekst voorstellen om exegetische problemen op te lossen; dit kan nooit de aangewezen weg zijn. Nog niet zo lang geleden is de 'KV' opnieuw gedrukt.

Kort voor het verschijnen van de Korte Verklaring kwam bij H.A. van Bottenburg te Amsterdam het *Commentaar op het Nieuwe Testament* uit, een serie van 19 delen van de hand van auteurs die veelal ook aan de KV hebben meegewerkt. Het verschil is dat men de 'oude Bottenburg' slechts kan gebruiken als men zich de Griekse taal goed heeft eigen gemaakt. Persoonlijk vind ik dat deze verklaring goed bruikbaar is en over het algemeen blijkt geeft van eerbied voor het gezag van de Heilige Schrift. Later (in de jaren vijftig van de vorige eeuw) verscheen bij Kok Kampen een tweede en vernieuwde *Commentaar op het Nieuwe Testament*. Persoonlijk geef ik de voorkeur aan de 'oude Bottenburg'. Bij dezelfde uitgever verscheen de vergelijkbare serie *Commentaar op het Oude Testament*, een reeks van 28 delen onder redactie van G.Ch. Aalders, W.H. Gispen en J. Ridderbos. Opgemerkt moet worden dat wat het werk van deze theologen uit de Gereformeerde Kerken betreft, de wijn over het algemeen beter is naardat zij ouder is. Een uitzondering op die regel wil ik maken voor de door dr. J. van Bruggen (destijds vrijgemaakt hoogleraar in het Nieuwe Testament) geredigeerde serie *Commentaar op het Nieuwe Testament*, door Van Bruggen nadrukkelijk als 'derde serie' beschouwd van de reeks die in de jaren twintig met de 'oude Bottenburg' was gestart.

Van tamelijk recente datum (1986) is de zogenaamde *Studiebijbel*, een reeks van 17 delen op het Nieuwe Testament, met als redactiecommissie J.C. Bette, G. van den Brink en H. Courtz. De serie bevat veel bijbels-historisch en exegetisch materiaal. Men zou het een variant op de Korte Verklaring kunnen noemen, met ongeveer dezelfde moeilijkheidsgraad. Kennis van het bijbels Grieks is niet vereist, maar wel is op de linkerpagina steeds de Griekse tekst afgedrukt met transscriptie en letterlijke vertaling. Tevens kan men zien hoe naast de Statenvertaling andere vertalingen de tekst hebben overgezet. In 2004 verscheen bij het Centrum voor Bijbelonderzoek het eerste deel op het Oude Testament, onder redactie van M.J. Paul, G. van den Brink en J.C. Bette.

Nog drie opmerkingen

Tenslotte nog drie opmerkingen. In de eerste plaats is de hier gegeven

opsomming natuurlijk allesbehalve volledig. Dat kan niet anders: een volledig overzicht zou veel meer vergen dan een enkel artikel. In de tweede plaats zijn er behalve de volledige verklaringen op het Oude en/of Nieuwe Testament ook talloze monografieën verschenen over één bepaald bijbelboek of over een bijbelse figuur. Daar zou natuurlijk ook een fors artikel mee kunnen worden gevuld. Ik noem er nu maar een paar, heel willekeurig, oud en nieuw. Om met onze 'ouden' te beginnen: heel mooi zijn bijvoorbeeld de twee delen verklaring van het Hooglied van Salomo van *Abraham Hellenbroek* (1718-'20). Van Hellenbroek kan gezegd worden dat zijn preken heel veel nauwkeurige exegese bieden. Ik heb iemand gekend die alleen de toepassingen van zijn *Bijbelsche Keurstoffen* (1733) de moeite van het lezen waard achtte, maar die mening deel ik niet. Bij de voorbereiding van de preken in de lijdentijd heb ik heel vaak een dankbaar gebruik gemaakt van Hellenbroeks *Kruis Triumph van Vorst Messias* (1737). Wil men een goede verklaring van het Hogepriesterlijk gebed (Johannes 17), dan kan men terecht bij het werk van *Johannes Temmink* uit 1769. In het algemeen kan men zeggen dat bij de Nederlandse oude schrijvers een goudmijn aan schriftverklaringen is te vinden. Wie zich de moeite getroost de oude druk te leren lezen, zal dat wel ervaren. Wat de nieuwere uitleggers betreft: wie zich in het leven van Abraham wil verdiepen, kan niet om het werk van J. Ridderbos, *Abraham, de vriend Gods* (1928) heen. Dezelfde auteur schreef in 1931 een prachtig boek over Paulus: *De apostel der heidenen*. En niemand zal er spijt van krijgen als hij zich eens verdiept in de drie delen verklaring van het boek Handelingen van de hand van B. Wielenga, *Van Jeruzalem naar Rome* (1928). Enzovoort, enzovoort!

Nog een laatste opmerking: het bovenstaande beperkt zich tot in de Nederlandse taal verkrijgbare werken. In het Duitse taalgebied verscheen in de negentiende eeuw een nog altijd waardevolle verklaring van Karl Friedrich Keil en Franz Delitzsch, *Biblischer Commentar über das Alte Testament* (1861-1875). Een Engelse vertaling verscheen in 1866-1891, nog eens herdrukt in 1996. Deze verklaring werd geschreven met de

bedoeling, krachtig tegenwicht te bieden tegen de negatief-kritische richting op het gebied van de OT-wetenschap. Iemand als ds. G.H. Kersten had er waardering voor. Wel moet worden gezegd dat men deze bijbelverklaring alleen met vrucht kan gebruiken als men een goede kennis bezit van de Hebreeuwse taal. Van meer recente datum is de bij Brockhaus Verlag in Wuppertal uitgegeven *Wuppertaler Studienbibel*, een reeks van 15 delen. Ik heb er al meermalen nuttig gebruik van kunnen maken. Kritisch lezen blijft noodzakelijk, maar dat geldt – zij het in wisselende mate – van alle verklaringen. De lezer die zich interesseert voor in het Engels verschenen bijbelverklaringen wil ik verwijzen naar de boeken van Arthur W. Pink, een schriftgetrouwe uitlegger. Mooi is bijvoorbeeld zijn *The life of David* (1976). In *The Geneva Series of Commentaries*, een uitgave van de Banner of Truth, zijn commentaren uitgegeven van Calvijn, David Dickson, Hugh Martin, Charles Hodge, Thomas Manton en anderen. Waardevol en schriftgetrouw is de serie *New Testament Commentary* van de Amerikaanse exegeet William Hendriksen. Boeiend is in die serie met name de verklaring van het laatste bijbelboek, *More than conquerors* (in het Nederlands vertaald onder de titel *Visioenen der voleinding*). Verder kan de belangstellende lezer zijn winst doen met twee uitvoerige overzichten, verschenen bij Baker Academic in Grand Rapids. Het betreft *Old Testament Commentary Survey*, door Tremper Longman III (1991, derde druk 2003) en *New Testament Commentary Survey* door D.A. Carson (2001). In beide werkjes wordt een beknopt overzicht gegeven van vele verklaringen, van eenvoudig tot moeilijk. In het eerstgenoemde boekje worden de verklaringen zelfs van een waardering voorzien, aangeduid met sterren (van één tot vijf). Dat laatste heeft natuurlijk een subjectief element in zich.

We begonnen met de vraag van een moeder. Hopelijk is het de lezer duidelijk geworden dat die vraag niet zo eenvoudig was als ze wel leek – maar dat een antwoord toch zeer goed te geven is.

Capelle aan den IJssel,

ds. A. Moerkerken

Klokgelui, orgelspel en andere vormen van overlast

(2)

De vorige keer zijn we ingegaan op de uitspraken van de Rechtbank Dordrecht van 9 juli 2003 en van 10 november 2004, voorzover het betrof de vormen van overlast, die een omwonende van de Gereformeerde Gemeente Leerdam zei te ondervinden van de kerkelijke activiteiten aldaar en dan met name: druk verkeer, invallend lichtschijnsel in zijn woning van parkerende en vertrekkende auto's en geschreeuw door jongeren. Ook kwam daarbij aan de orde de vordering van deze omwonende dat de Rechtbank de Gereformeerde Gemeente zou gelasten om het kerkgebouw uitsluitend voor bijeenkomsten van godsdienstige en levensbeschouwelijke aard te gebruiken. Al deze vorderingen zijn door de Rechtbank afgewezen. Belangrijke uitspraken, die voor andere gemeenten van belang kunnen zijn met inachtneming van de concrete omstandigheden, die niet uit het oog mogen worden verloren.

In het vonnis van 10 november 2004 ging het voornamelijk om de overlast door klokgelui en orgelspel. Een juridisch ingewikkelde materie. Ik zal proberen aan de hand van het vonnis van de Rechtbank de van belang zijnde zaken weer te geven. In het vorige artikel wees ik er reeds op dat de Rechtbank bij tussenvonnis van 9 juli 2003 een deskundigenonderzoek heeft geëist om te kunnen beoordelen of er normen zijn voor wat betreft de aanvaardbaarheid van orgel- en klokgeluid van buiten afkomstig binnen een woning en wat het geluidsniveau in de concrete situatie is binnen de woning van de klager. Daarbij moest onderscheid gemaakt worden tussen de situatie dat het orgel wordt bespeeld zoals dit gewoonlijk geschiedt en de ramen van de kerk gesloten zijn en de situatie dat het orgel wordt bespeeld zoals dit gewoonlijk geschiedt en de ramen open zijn.

Wettelijke bepalingen

De Rechtbank heeft eerst aangegeven welke wettelijke bepalingen van toepassing zijn op kerkgebouwen en de

activiteiten die in kerkgebouwen plegeren te worden verricht. Kerkgebouwen als zodanig vallen onder de werkingssfeer van het Besluit woon- en verblijfsgebouwen milieubeheer. Daarin zijn geluidsgrenswaarden opgenomen, waaraan inrichtingen die onder dit besluit vallen moeten voldoen. In de Grondwet is echter bepaald dat een ieder het recht heeft zijn godsdienst of levensovertuiging individueel of in gemeenschap met anderen vrij te belijden. Op grond daarvan bepaalt het Besluit woon- en verblijfsgebouwen milieubeheer, dat voor de toepassing van dat besluit buiten beschouwing wordt gelaten het geluid ten behoeve van het oproepen tot het belijden van godsdienst of levensovertuiging of het bijwonen van godsdienstige of levensbeschouwelijke bijeenkomsten en lijkplechtigheden, alsmede geluid in verband met het houden van deze bijeenkomsten of plechtigheden. Het grondwettelijke recht op vrijheid van godsdienst kan wel worden beperkt ter bescherming van gezondheid, in het belang van het verkeer en ter bestrijding of voorkoming van wanordelijkheden. In de Wet openbare manifestaties (Wom) is aangegeven dat klokgelui in verband met godsdienstige, levensbeschouwelijke of lijkplechtigheden is toegestaan en dat de gemeenteraad ter zake regels kan stellen. Dat is in het onderhavige geval niet gebeurd. Ik teken hierbij aan dat het dus van groot belang is bij de gemeentelijke overheid navraag te doen of er terzake op grond van de Wet openbare manifestaties door de gemeenteraad regels zijn gesteld.

De Rechtbank neemt het relaas van de deskundige over dat voorbereidende activiteiten in kerkgebouwen, waaronder het oefenen van zangkoren en organisten, niet zodanig nauw met de grondwettelijke vrijheid zijn verbonden dat niet tot nadere beperking kan worden overgegaan. Op deze activiteiten zijn de voorschriften van het Besluit woon- en verblijfsgebouwen wel van toepassing. Vervolgens geeft de Rechtbank de geluidsgrenswaarden van het Besluit woon- en verblijfsge-

bouwen milieubeheer weer. Het gaat te ver om die hier te bespreken. Het vonnis bespreekt daarna de vermeende overlast door orgelspel en klokgelui afzonderlijk.

Orgelspel

Uit het deskundigenonderzoek bleek dat bij gesloten ramen van de kerk het orgelspel, met alle registers uit, in de woning van betrokkene slechts zeer zwak hoorbaar was. Bij geopende dak- en gevelramen was het geluid beter waarneembaar (equivalent geluidsniveau 18 dB (A)). Ook bij geopende ramen van de kerk vindt door het orgelspel geen overschrijding plaats van de normen van het Besluit woon- en verblijfsgebouwen milieubeheer, als er gemeten wordt voor de gevel van de woning (dan wordt een equivalent geluidsniveau gemeten van 39-41 dB (A)). De rechtbank concludeerde dan ook dat klager geen hinder ondervindt van het orgelspel met gesloten ramen. Bij geopende ramen van de kerk (die, zoals door de kerk gesteld, pas geopend worden bij een buiten- en binnentemperatuur van 23° C) is de Rechtbank van oordeel dat de hinder ten opzichte van klager niet onrechtmatig is en wel om de volgende reden: Het orgelspel tijdens godsdienstige of levensbeschouwelijke bijeenkomsten en lijkplechtigheden valt niet binnen het bereik van het Besluit woon- en verblijfsgebouwen milieubeheer. Daaruit volgt dat enige hinder die omwonenden daardoor ondervinden niet zonder meer onrechtmatig is jegens hen. De vrijheid van godsdienst die met het orgelspel in deze situaties is gemoeid, dient te worden afgewogen tegen de hinder die betrokkene daardoor ondervindt en het recht van hem op respect voor zijn woning en zijn privé- en familielevens zoals neergelegd in artikel 10 van de Grondwet en artikel 8 van het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens (EVRM). Ook is gebleken dat het equivalente geluidsniveau van het orgelspel bij open ramen aan de gevel van de woning van betrokkene de in genoemd Besluit vermelde geluidswaarde niet overschrijdt.

Klokgelui

Voor de ingewijden geef ik eerst het resultaat van het deskundigenonderzoek. De geluidsmeting gaf aan een equivalent geluidsniveau van 38-41 dB(A) in de woning bijgesloten ramen

van de woning. Op de gevel, dus buiten gemeten, was dat 73 dB(A) en na correctie vanwege de luidduur van 20 minuten per dag: 58 dB(A). In de tuin werd een equivalent geluidsniveau gemeten van 77 dB(A). De maximaal gemeten waarde kwam uit op: buiten voor de woning 83 dB(A) en in de tuin 86 dB(A). Het Besluit woon- en verblijfsgebouwen milieubeheer is op het klokgeluid niet van toepassing. De gemeenteraad heeft terzake geen regels gesteld.

De Rechtbank stelt voorop dat het luiden van kerkklokken in woonomgevingen ten behoeve van het oproepen tot het belijden van godsdienst of levensovertuiging of het bijwonen van godsdienstige of levensbeschouwelijke bijeenkomsten en lijkplechtigheden, alsmede in verband met het houden van deze bijeenkomsten of plechtigheden, algemeen aanvaard wordt. De vrijheid van godsdienst die met het luiden van de kerkklok in deze situaties is gemoeid, dient te worden afgewogen tegen de hinder die een omwonende daardoor ondervindt en een beperking van het recht van een omwonende op respect voor zijn woning en zijn privé- en familielevens zoals neergelegd in artikel 10 Grondwet en artikel 8 EVRM inhoudt. Uit het feit dat het luiden van kerkklokken in deze omstandigheden niet valt onder het Besluit woon- en verblijfsgebouwen milieubeheer volgt, dat enige hinder die omwonenden daardoor ondervinden niet zonder meer onrechtmatig jegens hen is.

De Rechtbank overweegt nu het volgende:

- de Gereformeerde Gemeente heeft op grond van een verklaring van de leverancier van de kerkklok gesteld dat vergelijkbare luidinstallaties minimaal eenzelfde doch meestal een hoger geluidsniveau produceren. Deze stelling is niet door de klager bestreden, zodat de Rechtbank daarvan uitgaat;
- de Gereformeerde Gemeente heeft ook gemotiveerd aangegeven dat het geluidsniveau van de kerkklok niet op verantwoorde wijze kan worden teruggebracht;
- algemeen bekend is dat kerkgenootschappen hun klokken slechts voor beperkte duur plegen te luiden. In het onderhavige geval is niet gebleken dat de Gereformeerde Gemeente haar kerkklok langer laat luiden dan andere kerkgenootschappen plegen te doen.

Integendeel, de duur van het luiden is al vrijwillig teruggebracht en in vergelijking met andere kerkgenootschappen in de gemeente Leerdam die hun klok luiden, luidt de Gereformeerde Gemeente de klok het minst lang. (Bij kerkdiensten wordt er een half uur voor de aanvang van de dienst 5 minuten geluid en 12 minuten voor aanvang van de dienst 2 minuten. Bij huwelijks- of rouwdiensten ongeveer 5 minuten).

- er is sprake van een overschrijding van de geluidsgrenswaarde als die zou worden getoetst aan het Besluit woon- en verblijfsgebouwen milieubeheer. (De Rechtbank heeft kennelijk gezocht naar een toetsingskader om na te gaan of er sprake is van onaanvaardbare overlast, want eerder werd geconstateerd dat genoemd Besluit niet van toepassing is op grond van de expliciete bepaling in dat besluit zelf. Of dit een juiste beoordelingsmaatstaf oplevert, is de vraag (WS). Daarvan uitgaande is er bij een totale luidduur van 20 minuten per dag (tussen 07.00 tot 19.00 uur) sprake van een overschrijding van 8 dB met een maximum van 13 dB.

Dan volgt de slotconclusie van de Rechtbank, die als volgt luidt: "Ook wanneer in aanmerking wordt genomen dat X reeds in zijn woning woonde voordat het kerkgebouw gebouwd werd, komen de vorenbedoelde overschrijdingen niet zo fors voor dat de hinder die X door het luiden van de kerkklok ondervindt, ondanks al het voorgaande niet te rechtvaardigen valt. Alles afwegende komt de rechtbank derhalve niet tot de conclusie dat de hinder die X door het luiden van de kerkklok ondervindt onrechtmatig jegens hem is."

Binnen zekere grenzen

Dat de Rechtbank niet zonder meer stelt dat klokgeluid nu eenmaal hoort bij de uitoefening van de vrijheid van

godsdienst, maar een eigen toetsing pleegt aan relevante wetsbepalingen, lijkt me volkomen terecht. Dat de Rechtbank daarbij het Besluit woon- en verblijfsgebouwen milieubeheer hanteert als toetsingskader, ook al is dat Besluit niet rechtstreeks van toepassing, is misschien wel te begrijpen, maar kan in andere situaties, waarbij de kerkklokken een hogere geluidsproduktie hebben dan in Leerdam, al gauw tot een andere conclusie leiden. Weliswaar zijn in dat Besluit geluidsgrenswaarden opgenomen, die algemeen maatschappelijk zijn aanvaard, maar het Besluit bepaalt zelf dat het geluid ten behoeve van het oproepen tot het belijden van godsdienst of levensovertuiging of het bijwonen van godsdienstige of levensbeschouwelijke bijeenkomsten en lijkplechtigheden buiten beschouwing dient te blijven. Van belang is dat overschrijding van geluidsgrenswaarden, die vooral bij klokgeluid zullen optreden, binnen zekere grenzen acceptabel zijn en niet leiden tot de conclusie dat het klokgeluid ten opzichte van omwonenden onrechtmatig is. Uiteraard geeft de Rechtbank niet de grenzen van het tolerabele aan. Dat zal van geval tot geval verschillen.

Ik hoop enigszins de uitspraken van de Rechtbank Dordrecht inzichtelijk te hebben gemaakt en de van belang zijnde zaken voor het voetlicht te hebben gebracht. De uitspraak leert wel dat kerkenraden niet meteen maar moeten toegeven aan eisen van omwonenden. Dat in redelijkheid naar oplossingen moet worden gezocht, lijkt overbodig om te zeggen, maar het vonnis van de Rechtbank geeft wel aanknopingspunten om ten aanzien van klachten van omwonenden over overlast beleid te voeren. Nogmaals: met inachtneming van de omstandigheden die in elk geval verschillend zullen zijn.

Capelle den IJssel, ds. W. Silfhout

De strik ontkomen

De Gereformeerde Gemeenten tijdens het laatste oorlogsjaar

(6)

Schouwen-Duiveland

Ook de eilanden ten noorden van de Bevelanden en Walcheren waren nog

niet vrij. Een Britse legergroep kreeg opdracht om Schouwen-Duiveland te bevrijden, maar de staf vond het te riskant en stelde de actie op 20 november

1944 voor onbepaalde tijd uit. De Duitsers verlieten het eiland pas op 7 mei 1945. In de tussentijd werden in Bruinisse enorme verwoestingen aangericht, doordat de geallieerden de plaats vanaf Sint-Philipsland beschoten. Een deel van de Bruinissenaren was geëvacueerd en halverwege een bidstond op 2 december beval een Duitse officier de overgebleven inwoners het dorp te verlaten. Vooral een bombardement op 5 januari richtte grote schade aan. Diezelfde dag werden tijdens een luchtaanval op Haamstede twintig burgers gedood. In de Gereformeerde Gemeente in dat dorp werd niemand door oorlogshandelingen gedood of gewond.

Toen de bevolking van Bruinisse na de bevrijding terugkeerde, waren 158 woningen totaal verwoest, 109 zwaar en 184 licht beschadigd. Het Hervormde kerkgebouw, de kerken van de Gereformeerde Gemeente en van de Oud Gereformeerde Gemeente en de beide scholen waren zwaar beschadigd of vernietigd. „Een dorp in een baaierd van puin, modder, bomkraters, vernield huisraad, versplinterd hout en welig opschietend onkruid,” was het trieste restant dat de bewoners van de vissersplaats aantroffen. De Gereformeerde Gemeente in Bruinisse bouwde na de oorlog een nieuwe kerk. Ook de kerk in Herkingen was getroffen door granaatvuur vanuit Brabant. De ravage in het bedehuis was groot. In Nieuwerkerk had alleen de consistoriekamer schade opgelopen. In Zierikzee was het kerkje ongeschonden gebleven en ook in Oosterland was er niet of nauwelijks sprake van schade.

Razzia's

Op 2 oktober 1944 werden 660 mannen en jongens weggevoerd uit Putten, nadat in die omgeving een aanslag was gepleegd op een Duitse legerauto. Van hen zijn 540 mannen in Duitsland omgekomen. G. Mouw sr., later predikant in de Gereformeerde Gemeenten, was ten tijde van de razzia Hervormd hulpprediker in Putten en had er de zware taak om overlijdensberichten uit Duitsland over te brengen aan de nabestaanden. Tot de overlevenden behoorde J. van Wincoop, later ouderling in Nijkerk.

Op 13 oktober leek Brakel eenzelfde lot te zullen ondergaan: alle inwoners werden uit hun huizen gedreven en op het Marktplaatsplein verzameld. Het huis van E.M. Duijzer-van Scheers (in den lande bekend als "Betje Duijzer")

werd overgeslagen. Ze werd bepaald bij Psalm 33:8: „Wijsheid, moed noch kracht kunnen ooit in 't strijden enig vorst bevrijden zonder 's Heeren macht.” Bijna iedereen werd vrijgelaten, maar tien vooraanstaande inwoners moesten als gijzelaar mee. Betje Duijzer zei echter tegen de vrouwen die ongerust waren achtergebleven dat de gijzelaars door 's Heeren macht bevrijd zouden worden. De Heere betoonde Zich een Waarmaker van Zijn Woord: een week later waren ze thuis. De vrijgelaten burgemeester kwam Betje bedanken, maar zij wees hem op de vrijlating der ziel die nodig is. Haar zoon Tinus, die later ouderling was in Apeldoorn, Oss en Brakel, voer tijdens de oorlogsjaren op zee. Leefde hij nog? Dat geloofde ze zeker: „De Geest des Heeren schenkt geen gebed voor een dode zoon.”

In het najaar van 1944 hield de bezetter in tal van plaatsen plotseling een razzia om arbeidskrachten te werven voor de aanleg van verdedigingswerken in Nederland en voor dwangarbeid in Duitsland. „Ik zie de mannen van Rijssen weggevoerd worden door de Spoorstraat,” zei ds. Lamain tijdens een bidstond. Een week later was het zover. Mannen en oudere jongens durfden de kerkdiensten en jongelingsverenigingen soms niet meer te bezoeken uit vrees opgepakt te worden. In Amsterdam-Centrum sliepen enkele mannen veiligheidshalve niet thuis, maar in de kerk: op de galerij en onder de vloer. Ook op andere plaatsen deed het kerkgebouw soms dienst als schuilplaats. Student C. Hegeman en de latere student J.W. Kersten zaten ondergedoken in de kerk van Zoetermeer. Ze sliepen op de galerij en kregen eten van de kosteres, de moeder van de latere ds. J. Karens. Eerder verbleef Kersten bij een huisarts in Kesteren, waar hij bevriend raakte met ds. J.T. Doornenbal.

De tewerkgestelde gemeentelieden hielden onderling leesdiensten. Ds. Lamain preekte voor hen op de boerderij van een roomse boer in de omgeving van Olst. Preekbeurten van ds. Lamain bij de tewerkgestelden in Zwolle zijn genoemd als een van de aanleidingen tot het ontstaan van een Gereformeerde Gemeente in die stad. Diaken J. van Steenis uit Capelle aan den IJssel was voorlezer in een dienst die de oud gereformeerde ds. A. de Reuver in een werkkamp bij Amersfoort hield.

Tot de dwangarbeiders in Duitsland

behoorden de latere predikanten J. Baaijens, A. Elshout, A. Hofman, A.F. Honkoop, J. Mijnders en G. Zwerus. Zwerus zei al na enkele dagen tegen de andere Apeldoorners dat hij het werkkamp zou ontvluchten en dat degenen die met hem meegingen, net als hij behouden thuis zouden komen. En zo is het gebeurd. Van degenen die de vlucht niet aandurfd, zijn er later omgekomen tijdens bombardementen door de geallieerden. Ook anderen mochten soms weten behouden terug te zullen keren. De Heere bemoedigde hen temidden van hun benarde omstandigheden.

Student M. Blok zou op Eerste Kerstdag 1944 in Alblasserdam preken en op Tweede Kerstdag in Hendrik-Ido-Ambacht. De Duitsers eisten de kerk van Alblasserdam echter op voor hun Weihnachtsviering. Ze sjouwden de stoelen eruit en zetten de kerk vol lange tafels op schragen. Op de achterwand van de preekstoel plakten ze een grote foto van Hitler en op de plaats van de kanselbijbel stond een radio. De Alblasserdamse gemeente moest haar avonddienst afgelasten. Student Blok ruilde zijn beurten: die avond preekte hij in 't Ambacht en op Tweede Kerstdag ging hij weer in Alblasserdam voor. De Duitsers hadden de kerk keurig achtergelaten.

Ds. Heikoop

Een slag voor de gemeenten was het overlijden van ds. M. Heikoop. Op 6 november 1944 kwam de 54-jarige predikant van Utrecht met twintig anderen om toen er een bom viel op het ziekenhuis waar hij in de wachtkamer zat. In die tijd waren het noorden en zuiden van het land door de frontlijn hermetisch van elkaar gescheiden. Toch werden er soms clandestien berichten overgebracht. Zo zal ook het overlijdensbericht van ds. Heikoop het bevrijde zuiden bereikt hebben, want ds. J. van den Berg te Krabbendijke stelde ds. J. van Zweden in Amerika daarvan al op de hoogte voordat Noord-Nederland bevrijd was: „Verder zijn ons drie predikanten door de dood ontvallen, nl. Ds. Van Oordt, Ds. Vreugdenhil en Ds. Heikoop. De laatste is door een bombardement omgekomen. Zo zijn ook hier de slagen dus niet uitgebleven. Zij zijn verlost van een lichaam der zonde en mogen de Koning aanschouwen in Zijn schoonheid.”

Ds. Van den Berg had nog meer gehoord: „Reeds sinds een half jaar

horen wij niets uit het noordelijk gedeelte van ons land, wijl dat nog zucht onder het juk van de verdrukker Duitsland. Evenwel heb ik op een zeer bijzondere wijze gehoord, ongeveer vijf weken geleden, dat Ds. Kersten nog wél is. Hij heeft een zeer hevige aanval van zijn hart gehad verleden jaar en kan niet anders dan zijn eigen gemeente meer dienen. Hij maakt het naar omstandigheden wél.”

Eind april bracht Terneuzen op de classis Middelburg het beroep ter sprake dat ze acht maanden geleden had uitgebracht: „Terneuzen deelt mede eind Augustus 1944 Ds. Ligtenberg van Vlaardingen te hebben beroepen, doch daarop tot op heden nog geen antwoord gekregen te hebben. Aan den termijn van drie weken, in den beroepsbrief gesteld, is niet voldaan, waarschijnlijk doordat de postverbindingen vanaf 4 September 1944 met Holland verbroken zijn. Gevraagd wordt of Terneuzen aan dit beroep gehouden is totdat Holland bevrijd is. Hierop wordt bevestigend geantwoord.”

Aan alles gebrek

In het westen werd de situatie steeds nijpender. „Heel ons volk ten noorden van de grote rivieren verkeerde in een grote benauwdheid,” schreef ds. Chr. van Dam later. Grote aantallen mensen gingen met fietsen en karretjes op pad om op het platteland nog wat eten te bemachtigen. Het voedselgebrek ondermijnde de lichaamskrachten. Het gebeurde dat diakenen door de zwakte niet in staat waren om te collecteren. Er overleden veel mensen, van alle leeftijden.

Tweemaal trok een aantal gemeenteleden uit Alblasterdam de boeren in de omtrek langs om eten in te zamelen. Daarmee werd beide keren een maaltijd aangericht voor de kinderen in de gemeente. De leden van Rotterdam-Zuid waren al blij met spruitenstronken: een stinkende berg stronken waar de spruiten al af waren, maar waar nog soep van gekookt kon worden. De gemeente kreeg ook levensmiddelen uit IJsselmonde; student M. Blok hielp daar soms bij illegale slachtingen. Later schreef ds. Kersten aan ds. Van Zweden: „Ik had paardekoekjes, die van stof van de dorsvloer gemaakt waren en leden der gemeente aten dezen aan mijn deur uit de vuist op. O, Broeder Van Zweden, de tranen stonden mij meermalen in de ogen.” Amsterdam, Rotterdam en Vlaar-

dingen vroegen andere kerkenraden om hulp. Oudemirdum verzamelde meer dan honderd balen etenswaren voor de gemeente in Amsterdam. Westzaan maakte voor de hongerende Amsterdammers melkbussen vol erwtensoep klaar en enkele jonge leden brachten tarwe naar Amsterdam, die ze onder hun kleding verborgen hadden. Ds. J.B. Bel organiseerde voedseltransporten van Flakkee naar Rotterdam, Vlaardingen en Dordrecht. Kinderen uit Rotterdam en Vlaardingen vonden een gastvrij onderdak in Gelderse gemeenten en in Rijssen. En zo waren er meer gemeenten die hulp boden. Nieuwbouw of uitbreiding van kerkgebouwen was in deze tijd onmogelijk door het gebrek aan bouwmaterialen. In Ridderkerk wilde de kerkenraad een deel van het ruimtegebrek oplossen door uitschuifplankjes aan de banken te laten bevestigen, maar zelfs daarvoor had de timmerman geen hout beschikbaar.

De oorlogsomstandigheden bemoeilijkten het ambtelijke werk. Auto's waren in beslag genomen en treinen reden er nauwelijks meer. „Hoe menige reis deden wij,” memoreerde ds. Lamain later. „Elke week op de middag te preken, waar wij ook menigmaal met zielsgenoegen onder de vrienden mochten verkeren. Wat hadden wij er een vriendelijk tehuis. Naar Wierden of Almelo, en soms wel onder de grootste gevaren naar Enschede. Dan weer eens per maand in de regel naar Kampen en Genemuiden. Wat hebben we soms afgezucht als we daar in die polders op de fiets reden, dat we in de gehele omgeving geen mens zagen. Menigmaal door het water van de Mastenbroeker polder, zodat wij doornat daar aankwamen.”

(slot volgt)

Scherpenzeel,

L. Vogelaar

Boekennieuws

Ds. A. Hoogerland, Leven naar Uw Goddelijk bevel”; Opstellen over huwelijk en gezin. Uitg. Gebr. Koster, Barneveld, 100 blz.; ISBN 90 55512591, € 10,-.

In 2003 is een boekje verschenen van wijlen ds. A. Hoogerland over huwelijk, doop, gezin, opvoeding en alles wat daarmee in verband staat. Uiterst actueel en belangrijk. Lezenderweg is het net alsof Ds. Hoogerland, die toch reeds in 1986 is overleden, het gisteren geschreven heeft. Diegenen onder ons, die het voorrecht hebben gehad, hem te horen preken, zullen onmiddellijk zijn eenvoud, soberheid en heldere stijl herkennen. Praktisch, liefdevol, ernstig, vermanend. Met een oog voor de vele gevaren die juist het gezin, huwelijk, opvoeding bedreigen. En wat heeft er de laatste decennia al niet plaats gevonden op het gebied van de media.

Bovendien had Ds. Hoogerland de gave des onderscheids. Heel scherp kon hij soms aanvoelen en onderwijzend weergeven op grond van Gods Woord en de praktijk van zijn eigen zieleleven, de grenzen van schijn en zijn. Welnu, dit blijkt ook weer in dit boekje.

Goede wijn behoeft geen krans. We wensen dit eenvoudig, helder en praktisch boekje over huwelijk, gezin en opvoeding, kieding, huiselijk leven in veler handen. De lezer oordele zelf! En dat voor de prijs van slechts € 10,- Stevig gebonden.

Vandaag nog kopen, als het tenninste geen zondag is als u dit leest.

Het eindigt met een apart hoofdstuk gericht tot kinderen en een hoofdstuk gericht aan onze opgroeiende jeugd. Hoe ernstig, hartelijk, vermanend en nodigend. Tenslotte worden ook de ouders aangesproken in een hoofdstuk over: “Laat de kinderkens tot Mij komen en verhindert ze niet!” Wat een verademing, om bij alles wat soms op het kerkelijk erf verschijnt, en dat vele malen omvangrijker is dit eenvoudig boekje te lezen. Van harte aanbevolen!

Hardinxveld-Giessendam, ds. W.J. Karels

J. Bout en N.J. Spaan, Kruisgezant in de valleien. Het leven van James Renwick. Uitg. Den Hertog Houten, 2003, 285 pag.; ISBN 90 331 1755 X- Prijs € 18,50.

Voor ons ligt een keurig uitgegeven boek van bijna 300 bladzijden, dat we met veel belangstelling ter hand namen. Het handelt, zoals de titel reeds aangeeft, over Ds. James Renwick, de laatste martelaar in Schotland. Op 17 februari 1688 werd hij te Edinburgh opgehangen, nog maar net 26 jaar oud. Er staat veel in dit boek dat diepe indruk maakt. Wat een heldenmoed en wat een geloofskracht! En toch kwam bij het aandachtig doorlezen van dit boek de gedachte bij ons op: wordt Renwick wel helemaal juist getekend in de omstandig-

heden van zijn tijd? Dat is met name het geval wanneer het op pag. 201 en verder gaat over het al dan niet accepteren van de Tolerantie op godsdienstig gebied door de Roomsgezinde Koning Jacobus II. Daar werd en wordt verschillend over gedacht. Op pag. 198/199 lezen we dat mannen als Ds. Wilhelmus à Brakel en Ds. Jacobus Koelman diepgaand van mening verschilden met Renwick wanneer het ging over het al dan niet aanvaarden van de Tolerantie. En dan gaat het niet aan om te schrijven "dat Koelman de lasterpraat over Renwick geloofde en zich van de jonge predikant af keerde" (pag. 119). In vergelijkbare omstandigheden heeft John Bunyan een dankbaar gebruik gemaakt van de hem aangeboden Tolerantie. En hij was een man die 12 jaar gevangen gezeten heeft vanwege zijn beginsel vaste houding! Op pag. 80 lezen we dat ongeveer 45 predikanten de Tolerantie aanvaardden, en dat ze daarom "toegeeflijke predikanten" werden genoemd. Zoiets mag niet, en bovendien is het taalkundig onjuist. "Indulged" betekent niet dat ze toegeeflijk waren, maar dat ze om des Evangelies' wil, net als Bunyan, gebruik gemaakt hebben van het koninklijk aanbod. De motivatie van dat aanbod doet hier niet terzake. Ongewijfeld heeft Renwick geheel te goeder trouw gehandeld naar het licht dat hij had, en zelfs zijn leven overgehad voor zijn overtuiging. Dat dwingt diepe eerbied af. Maar had hij bij alle hem geschonken genade wellicht toch een karakterstructuur die om conflicten vroeg? Het komt toch wel merkwaardig, om niet te schrijven lomp over dat Renwick bij het theologisch eindexamen te Groningen weigerde onze kostelijke belijdenisgeschriften, de Heidelbergse Catechismus en de Nederlandse Geloofsbelijdenis te ondertekenen. En dat terwijl hij in ons land als vluchteling gastvrij was opgenomen, heeft kunnen studeren in alle vrijheid, en men hem in diverse specifiek Schotse opvattingen ruimhartig heeft verdragen. Op pag. 283 wordt een hele lijst geraadpleegde geschriften vermeld, maar we betwijfelen of de inhoud daarvan geheel verwerkt is. Wie de kerkelijke en politieke geschiedenis van Schotland kent weet dat ook de goede en rechtmatige vorsten van dat land de eeuwen door heel wat te stellen hebben gehad met hun onderdanen uit de Schotse Hooglanden. Velen van hen zijn eeuwenlang de plaag en de schrik van overig Schotland geweest. En het is daarom niet zo verwonderlijk dat de overheid wat wantrouwig stond tegenover die volksgroep, met hun veelvuldige veediefstal en bloedige onderlinge twisten. Maar daar lezen we in dit boek geen letter over, zodat een niet geheel juist beeld wordt getekend. Verder overviel ons al lezende meermalen de gedachte dat de schrijfstijl doorgaans niet tenvolle overeenkomt met het gewicht van de zaken die worden beschreven. Het boek is daardoor wel zeer toegankelijk. Maar dergelijke gebeurtenissen vragen niet om deze vlot vertellende, wat kinderlijke stijl, maar om

een waardig en krachtig proza. Anderen die zeer wel tot oordelen bevoegd zijn, vertelden ons dat zij dit ook vinden. Maar verder bevat het boek veel goeds en stichtelijks, al is er dus nog al wat aan te merken op de stijl en de historische "setting". Met inachtneming van het hierboven opgemerkte, kunnen we het boek aanbevelen.

Zwijndrecht,

F. van Holten

Zaaien voor het leven, 75 jaar Rehobothschool Zeist, Druk: Den Hertog - Houten, prijs €15,-

Dit keurig uitgegeven jubileumboek bevat vijf hoofdstukken. In het eerste hoofdstuk wordt door het schoolbestuur geschreven over de ontwikkelingen van het onderwijs in het algemeen in ons land, terwijl het ontstaan van het Christelijk en Reformatorisch onderwijs vanaf de Afscheiding in het bijzonder aandacht krijgt. In kort bestek (25 pag.) wordt daarin veel en duidelijke informatie gegeven. Vervolgens wordt het Zeister schoolleven

doorgelicht. In drie hoofdstukken; in drie gebouwen, onder leiding van drie "bovenmeesters".

De titel van het vijfde hoofdstuk "Van lei tot laptop" is karakteristiek voor de inhoud ervan. Het bevat een interessante weergave van de onderwijskundige veranderingen in de school, vaak in nauw verband met de maatschappelijke ontwikkelingen.

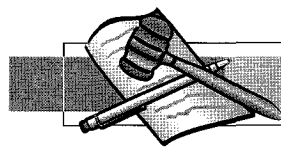
Bijdragen van o.a. oud-leerlingen en oud-leerkrachten over het schoolleven van vroeger en nu vormen een welkome afwisseling in de beschrijving van het 75-jarig schoolgebeuren.

Veel oude en recente foto's en illustraties verluchten het prachtige gedenboek, waaraan een redactiecommissie van tien leden vier jaar heeft gewerkt.

De hoop van de commissie, dat door dit kloeke boek het schoolgebeuren zal gaan leven en veel kijk- en leesplezier geboden wordt, is bij mij, als oud-leerling, in vervulling gegaan.

En ik zal zeker niet de enige zijn.

H. van Dam

Kerknieuws

BEROEPINGSWERK

Beroepen:

te Gorinchem:
ds. D.W. Tuinier te Terwolde de Vecht;
te Hoofddorp:
ds. W.J. Karels te Hardinxveld-Giessendam;
te Kruiningen:
ds. C.A. van Dieren te Rijssen-Noord;
te Leiderdorp en te Enkhuizen:
ds. B. van der Heiden te Alblasserdam;
te Ridderkerk en te Wolphaartsdijk:
ds. M. Karens te Werkendam;
te Rilland-Bath:
ds. M. Golverdingen te Boskoop;
te Rotterdam-Zuidwijk:
ds. H. Hofman te Waarde;
te Vlaardingingen:
ds. D. de Wit te Nieuw-Beijerland.

Bedankt:

voor Rijssen-West:
ds. B. van der Heiden te Alblasserdam.

MUTATIE

KERKELIJK JAARBOEK 2004

Pag. 102, gemeente Almelo
Door omstandigheden dient alle post, bestemd voor de kerkenraad resp. de diaconie, in het vervolg gezonden te worden naar: C. M. Blankestijn
Wethouder Potstraat 3
7671 HK Vriezenveen
tel. 0546-56 33 93

Deze is nu tevens belast met de regeling van preekbeurten.

VERSLAG VERGADERING CLASSIS RIJSEN, GEHOUDEN OP 1 OKTOBER 2004 IN DE NOORDERKERK TE RIJSEN

Namens de roepende kerk van Arnhem opent ds. A. Schreuder de vergadering. Hij laat zingen Psalm 49:1, leest Matthéüs 13:44-52 en gaat voor in gebed. Hij heet alle aanwezigen hartelijk welkom en spreekt een kort openingswoord, waarna hij de volgende gebeurtenissen memoreert:

- Het overlijden van W. Schokker, 20 jaar ambtsdrager van de gemeente Enschede op de leeftijd van 67 jaar.
- Het overlijden van H. ten Hove, 44 jaar ambtsdrager van de gemeente Rijssen (-Zuid) op de leeftijd van 77 jaar.
- het 40-jarig huwelijksjubileum van ds. R. Kattenberg van Arnhem.
- Het 50-jarig huwelijksjubileum van ouderling L. Fraanje van Arnhem.

Het moderamen wordt als volgt samengesteld: Preses; ds. C.J. Meeuse, assessoren: ds. R. Kattenberg en ds. A. Schreuder, 1e scriba: oud. K.H. de Heer, 2e scriba: oud. F. van Toor, quaestor; oud. D. Ebbbers.

De notulen van de vergadering van 13 februari 2004 worden vastgesteld.

Ingekomen stukken

Een schrijven van de P.S. Oost met mededeling van het besluit inzake het verzoek van de Gereformeerde Gemeente Rijssen-Noord tot herschrijving van het boekje 'Korte lessen over Kort Begrip'.

Een schrijven van de P.S. Oost dat br. A.C. Kooijman op voordracht van de classis

Rijssen is benoemd als lid van het bestuur van de Stichting tot Financiële Hulpverlening aan Instellingen in de P.S. Oost. Een schrijven van voornoemde stichting met de voor de P.S. Oost bestemde rapportage.

Er zijn verslagen van de classisvergadering van Kampen (18 maart 2004) en Barneveld (12 maart, 4 juni en 28 juli 2004). Deze worden voor kennisgeving aangenomen.

Volgens afspraak zijn de 1e en 2e scriba en quaestor eens in de drie jaar aftredend en herkiesbaar. Dit jaar is de 1e scriba aftredend. Na een stemming wordt hij herkozen.

Rapporten

De financiële bescheiden van de quaestor zijn gecontroleerd door de brs. L. Fraanje en H. Smits van de roepende kerk. De stukken zijn in orde bevonden. In het voorgelazen verslag wordt de vraag gesteld wat de taak is van degenen die de kascontrole uitvoeren; alleen een controle van de cijfers, of ook een toetsing of een en ander is uit-

gevoerd conform de besluiten van de classis. Er blijken reeds afspraken te bestaan over vergoedingen e.d. Van andere uitbetalingen bestaan onderliggende stukken.

De preses bedankt de kerkenraad van Arnhem, die de classis bijeen riep, voor de verrichte werkzaamheden. De vergadering wijst de gemeente van Beekbergen aan om de classis bijeen te roepen op D.V. vrijdag 25 februari 2005 om 19.00 uur in de Noorderkerk te Rijssen.

Sluiting

De voorzitter dankt de aanwezigen voor hun komst en inbreng. Hij roept de aanwezigen op om het toebetrouwde ambt trouw te vervullen onder inwachting van de zegen van de grote Ambtsdrager.

Tenslotte vraagt de preses ouderling L. Fraanje van de roepende kerk Arnhem, te eindigen. Deze laat zingen Psalm 89:8 en gaat voor in dankgebed. Daarna sluit de preses de vergadering.

F. van Toor, 2e scriba

Adventkerk van de Geref. Gemeente te Veenendaal, Vijftien Morgen 51. Aanvang: 19.30 uur. Medewerking hieraan verlenen o.a.: het schoolkoor van het Lodenstein College uit Kesteren en het jeugdkoor "De Kleine Harp" en het gemengd koor "Met hart en stem".

Opening en meditatie worden verzorgd door ouderling Van den Berg.

Yerseke

Op D.V. zaterdag **18 december a.s.** wordt de traditionele kerstzangavond gehouden in de kerk van de Geref. Gemeente te Yerseke. Medewerkenden zijn: kinderkoor "David", gemengd koor "A Capella", mannenkoor "Ethan" en jongerenkoor "Asaréla". Opening door: ds. J.W. Verweij. Aanvang: 19.30 uur.

Zoetermeer

Op D.V. zaterdag **18 december a.s.** zal in de Vredekerk van de Geref. Gemeente te Zoetermeer, Zwaardslootseweg 44 (hoek Europaweg) een kerstzangavond worden gehouden. Medewerking wordt verleend door: het jeugdkoor "Looft den Heere", het jongerenkoor "Cantate Domino" en het gemengd koor "Deo Favente". Opening en sluiting door ouderling C.J. Stolk. Aanvang: 19.30 uur.

EVANGELISATIE/KERSTAVOND TE ZEIST

Op D.V. zaterdag **18 december a.s.** zal er een evangelisatie-/kerstzangavond worden gehouden in de Rehobothkerk van de Geref. Gemeente te Zeist, Joubertlaan 5/hoek Bergweg.

Medewerking wordt verleend door: het jeugdkoor "de Rehobothzangers" en het gemengd koor "Sursum Corda" uit Zeist. Ds. J.J. van Eckeveld zal de opening verzorgen en tevens een meditatie houden. De sluiting zal door een ouderling plaatsvinden. Aanvang: 19.30 uur.

KOOR- EN SAMENZANGAVOND IN KLAASWAAL

Op D.V. zaterdag **18 december a.s.** is er in de kerk van de Geref. Gemeenten een koor- en samenzangavond waaraan hopen mee te werken: het mannenkoor "Rehoboth" uit Tholen en het gelijknamige mannenkoor uit Klaaswaal. De algehele leiding berust bij ds. G.J. van Aalst, die tevens een meditatie hoopt te houden. Naast koorzang is er ook samenzang. De opbrengst van de collecte is bestemd voor De Vluchtheuvel. Aanvang: 19.30 uur.

De Vluchtheuvel

JUBILEUMUITGAVEN 1979-2004

Bent u al in het bezit van de jubileumuitgaven van De Vluchtheuvel? Nee? Dan kunt u ze nu nog rechtstreeks bestellen bij het landelijk bureau, tel. 0348-489990.

CD. Jehova Jire: m.m.v. jongerenkoor

UITZENDDIENST TE WOERDEN

Op D.V. woensdag **15 december a.s.**, aanvang 19.30 uur, wordt in de Bethlehemkerk van de Geref. Gemeente te Woerden een dienst gehouden, waarin dhr. E. Kroon wordt uitgezonden als evangelist naar Guinée.

Ds. W. Harinck hoopt daarin voor te gaan en ook de uitzending te verrichten.

Na de dienst is er gelegenheid om afscheid te nemen van dhr. Kroon. Op 18 december a.s. hoopt hij naar Guinée te vertrekken.

DISTRICTAVOND +16 APELDOORN

Het district Oost +16 organiseert op D.V. **11 december a.s.** een districtsbijeenkomst in de kerk van de Geref. Gemeente te Apeldoorn, Graaf van Lijndenlaan 9.

Dhr. A.F. van Toor hoopt te spreken over "Lijden, een last?" Aanvang: 19.30 uur.

KERSTBIJENKOMST IN KRUININGEN VOOR MENSEN MET EEN VERSTANDELIJKE HANDICAP

De oudervereniging Helpende Handen, afd. De Bevelanden, nodigt u uit om de Kerstbijeenkomst bij te wonen die D.V. gehouden zal worden op zaterdag **11 december a.s.** in de kerk van de Geref. Gemeente te Kruiningen. Aanvang: 14.30 uur.

Deze bijeenkomst wordt georganiseerd voor mensen met een verstandelijke handicap. Ook zijn familieleden en andere belangstellenden hartelijk welkom.

Ouderling Van de Vreede verzorgt de opening. Mw. Dek vertelt een Bijbelverhaal. Na de pauze zingen we samen bij het orgel.

KERSTZANGAVONDEN

Amstelveen

Op D.V. 18 december a.s. wordt er in de kerk van de Herv. Gemeente te Amstelveen, de Pauluskerk, een kerstzangavond georganiseerd door het gemengd koor "Cum Laude" en het jongerenkoor "Reliance". Evangelist J. Krijgsman hoopt een meditatie te verzorgen. De collecte is bestemd voor de evangelisatiepost "Bij Simon de Looier" te Amsterdam. Aanvang: 20.00 uur.

Gouda

Het jongerenkoor "Da Capo", het chr. gemengd koor "Sursum Corda" en het kinderkoor "Jong Sursum Corda" hopen op zaterdag **18 december a.s.** een kerstuitvoering te geven in de kerk van de Geref. Gemeente te Gouda, Ronsseweg 1-3. Opening en meditatie door ds. G. Clements. Aanvang: 19.30 uur.

Hardinxveld-Giessendam

Op D.V. zaterdag **18 december a.s.** zal er een kerstzangavond worden gehouden in de kerk van de Geref. Gemeente te Hardinxveld-Giessendam, Buitendams 118. Aanvang 19.15 uur.

Medewerking verlenen: het jeugdkoor "Harpe Davids", het meisjeskoor "Talitha" en het gemengd koor "Harpe Davids" uit Hardinxveld-Giessendam. De algehele leiding is in handen van ds. W.J. Karels.

Veenendaal

Op D.V. **18 december 2004** zal er een kerstzangavond worden gehouden in de

"Laudate-Deum" te Apeldoorn, gemengd koor "Proludium" uit Woerden; Instrumentaal Ensemble Intermezzo. Voor de bijzonder lage prijs van € 15,-.

In vertrouwen: uit de praktijk van 25 jaar vertellen 25 ex-cliënten over hun psychisch lijden, huwelijks- en gezinsproblemen, eenzaamheid, enz. en de hulp die zij bij De Vluchtheuvel hebben ervaren.

Prijs € 9,90 (ook verkrijgbaar via de boekhandel).

De baten van de verkoop komen rechtstreeks ten goede aan het werk van de hulpverlening (prijzen zijn excl., verzendkosten).

STROOIDAG TE ENSCHEDE

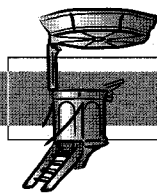
Evenals in voorgaande jaren zal ook in december a.s. een kerstzangavond in Enschede worden gehouden, uitgaande van de "Evangelisatiecommissie van de

Gereformeerde Gemeente Enschede". Naast veel (samen)zang en muziek zal er een meditatie worden verzorgd door ds. D.W. Tuinier.

Om hieraan zoveel mogelijk bekendheid te geven, is het de bedoeling geheel Enschede van een uitnodiging en een kerstfolder te voorzien. Het gaat om zo'n 60.000 uitnodigingen, waarvoor ruim 200 mensen nodig zijn. Wij vragen dan ook vrijwilligers.

Mogen wij, net als voorgaande jaren, weer op jouw/uw hulp rekenen? Laat ook nu het Kerstevangelie weer klinken in een volle kerk! U/jij bent op D.V. **11 en/of 18 december a.s.** om 9.00 uur welkom in de kerk van de Geref. Gemeente te Enschede, Weerseloseweg 13. Breng ons wel **z.s.m.** op de hoogte van naam, adres, tel.nr. en het aantal personen. Dit kunt u doen door te mailen (jaghaase@kliksafe.nl) of te bellen (0548-518986).

15.00 uur ds. W.J. Karels; Ridderkerk-Slikkerveer 9.30 en 16.30 uur ds. Mijnders; Rijssen-Noord 9.30 uur en 18.30 uur ds. Van Dieren en 14.30 uur leesdienst; Rijssen-West 9.30 uur ds. Mol en 15.00 uur ds. Schreuder; Rijssen-Zuid 9.30 uur en 18.30 uur (H.D.) ds. Schreuder en 14.30 uur leesdienst; Rotterdam-Alexanderpolder 10.00 en 16.00 uur ds. Baaijens; Rotterdam-IJsselmonde 9.30 uur ds. Terlouw; Rotterdam-Zuidwijk 14.30 uur ds. Van der Net; Scherpenisse 9.30, 14.00 en 18.30 uur leesdienst; Scheveningen 10.00 en 17.00 uur ds. Zippro; Soest 9.30 uur ds. Bac en 19.00 uur ds. Schot; Terneuzen 10.00 en 18.30 uur ds. C. Harinck; Terwolde-De Vecht 9.30 (H.A.) en 14.30 uur ds. Tuinier; Tholen 10.00 uur en 18.30 uur ds. De Jongste en 14.30 uur leesdienst; Tricht-Geldermalsen 19.00 uur ds. Visscher; Uddel 10.00 en 18.30 uur ds. Mouw; Urk 10.00 en 17.00 uur ds. Bakker; Veen 9.30 en 18.00 uur ds. Melis; Veenendaal 9.30 uur ds. Veenendaal; Vlaardingen 17.30 uur ds. Paul; Vlissingen 9.30 uur ds. Vreugdenhil en 16.00 uur leesdienst; Waarde 9.30 uur en 18.00 uur ds. Hofman en 14.00 uur leesdienst; Waardenburg 10.00 en 18.30 uur ds. Mondria; Wageningen 10.00 en 18.30 uur ds. F. Mulder; Werkendam 10.00 en 18.00 uur ds. M. Karens; Westkapelle 18.30 uur ds. Vreugdenhil; Woerden 10.00 (H.A.) en 18.30 uur ds. W. Harinck; Wolphaartsdijk 14.30 uur ds. Tanis; Yerseke 9.30 uur (H.A.) en 18.00 uur ds. Verweij en 14.00 uur leesdienst; Zaandam 18.30 uur ds. Neele; Zeist 10.00 en 18.30 uur ds. Van Ekeveld; Zoetermeer 19.15 uur ds. Zippro; Zwijndrecht 9.30 en 15.30 uur stud. Van Manen; Zwolle 9.30 en 19.00 uur stud. Van Belzen.

Predikbeurten

ZONDAG 12 DECEMBER 2004

Aagtekerke 14.30 uur ds. De Heer; Aalst 14.30 uur ds. Melis; Alblasserdam 9.30 en 16.30 uur ds. B. van der Heiden; Alphen aan den Rijn 19.00 uur ds. Golverdingen; Amersfoort 9.30 en 16.30 uur ds. Visscher; Apeldoorn 10.00 (H.A.) en 17.00 uur ds. Meeuse; Arnhem 10.00 en 16.00 uur ds. Kattenberg; Barendrecht (in CGK; Voordijk 252) 13.30 (H.A.) en 19.00 uur ds. Terlouw; Barneveld 9.30 en 19.00 uur ds. Hogchem; Benthuizen 9.30 en 18.00 uur ds. A.B. van der Heiden; Berkenwoude 10.00 uur ds. Paul en 19.00 uur (H.D.) ds. Clements; Boskoop 9.30 (H.A.) en 16.30 uur ds. Golverdingen; Breda 18.30 uur stud. Van Manen; Capelle a/d IJssel-Middelwatering 10.00 (H.A.) en 16.30 uur ds. Silfhout; Capelle a/d IJssel-West 10.00 en 17.00 uur ds. Moerkerken; De Valk-Wekerom 9.30 en 19.00 uur ds. Van Boven; Dordrecht (in de Pauluskerk, Nassauweg) 9.30 (H.A.) en 18.30 uur ds. P. Mulder; Drachten 9.30 en 19.00 uur ds. Hoogerland; Ede (Noorderkerk, Amsterdamseweg 9) 12.00 uur ds. F. Mulder en 19.00 uur leesdienst; Elspeet 10.00 en 18.30 uur ds. Vermeij; Enter 14.30 uur ds. Meeuse; Ermelo 9.30 en 18.30 uur ds. L. Blok; Genemuiden 9.30 en 15.30 uur ds. Hakvoort; Goes 9.30 uur en 18.00 uur ds. Moens en 14.00 uur leesdienst; Gorinchem 10.00 en 16.00 uur ds. Boogaard; Gouda 9.30 en 16.30 uur ds. Clements; 's Gravenhage 10.00 (H.A.) en 16.30 uur ds. Driessen; 's Gravenpolder 9.30 uur en 18.00 uur ds. Schipper en 14.00 uur leesdienst;

Groningen 15.30 uur ds. Hoogerland; Hardinxveld-Giessendam 9.30 en 18.00 uur ds. W.J. Karels; Hendrik-Ido-Ambacht 15.00 uur ds. A.B. van der Heiden; Hilversum 10.00 en 16.00 uur ds. Kleppe; Houten 11.00 (H.A.) en 17.00 uur ds. Van der Net; Kampen 15.00 uur stud. Van Belzen; Kapelle-Biezelinge 9.30 uur en 18.00 uur ds. Tanis en 14.00 uur leesdienst; Klaaswaal 9.30 en 18.00 uur ds. Van Aalst; Kootwijkerbroek 10.00 en 19.00 uur ds. Beens; Krabbendijke 9.30 uur ds. Verschuure en 14.00 en 18.00 uur leesdienst; Krimpen a/d IJssel 16.00 uur ds. P. Mulder; Lelystad 15.00 uur ds. L. Blok; Meeuwen 14.30 uur ds. M. Karens; Meliskerke 14.30 uur ds. Vreugdenhil; Middelburg-Centrum 9.30 uur en 18.30 uur ds. De Heer en 14.00 uur leesdienst; Middelburg-Zuid 9.30 uur en 19.00 uur ds. Van Gelder en 14.00 uur leesdienst; Middelharnis 9.30 en 18.00 uur ds. J. Karels; Mijdrecht 19.00 uur ds. Kleppe; Nieuw Beijerland 9.30 en 18.00 uur ds. De Wit; Nieuwerkerk Zld (kerk aan de Ooststraat) 9.00 en 15.30 uur ds. Gunst; Nijkerk 9.30 en 18.30 uur ds. P. Blok; Nisse 14.00 uur ds. Verweij; Nunspeet 9.30 en 15.00 uur ds. Schot; Oostkapelle 15.00 uur ds. Van Gelder; Opheusden 10.00 en 18.30 uur ds. G. Pater; Oud Beijerland 9.30 en 18.00 uur ds. Van Krimpen; Ouddorp 15.00 uur ds. Brugge; Poortugaal 19.00 uur ds. Silfhout; Puttershoek 14.30 uur ds. Van Krimpen; Rhenen (kerk: Kon. Elisabethplantsoen) 12.00 (H.A.) en 18.30 uur ds. Veenendaal; Ridderkerk

DINSDAG 14 DECEMBER 2004

Amersfoort 19.30 uur ds. Visscher (Bijbellezing); Nijkerk 19.30 uur ds. Hakvoort (Bijbellezing); Poederoyen 19.30 uur ds. Mondria; Poortugaal 19.30 uur ds. Van Ekeveld; Stolwijk 19.30 uur stud. Van Belzen; Uddel 19.30 uur ds. Mouw (Bijbellezing).

WOENSDAG 15 DECEMBER 2004

Beekbergen 19.30 uur ds. Mondria; Doetinchem 19.30 uur ds. Schreuder; Drachten 19.30 uur ds. Hoogerland (Bijbellezing); Hardinxveld-Giessendam 14.00 uur (huw. bev.) en 19.30 uur (Bijbellezing) ds. W.J. Karels; Nunspeet 19.30 uur ds. Schot (Bijbellezing); Scherpenzeel 19.30 uur ds. Meeuse; Utrecht 20.00 uur ds. B. van der Heiden; Veen 19.30 uur ds. Melis (Bijbellezing); Wageningen 19.30 uur ds. F. Mulder (Bijbellezing); Werkendam 19.30 uur ds. M. Karens (Bijbellezing); Westzaan 19.30 uur ds. Van Aalst; Zeist 19.30 uur ds. Van Ekeveld (Bijbellezing).

DONDERDAG 16 DECEMBER 2004
 Amsterdam-Noord (Melkweg 16) 19.30 uur ds. Van der Net; Capelle a/d IJssel-West 19.45 uur ds. Neele; Genemuiden 19.30 uur ds. Hakvoort (Bijbellesing); Krimpen a/d IJssel 19.30 uur ds. A.B. van der Heiden; Naaldwijk 19.45 uur stud. Van Manen; Ooltgensplaat 19.30 uur ds. Schipper; Oosterland 19.30 uur ds. Verweij; Ouddorp 19.30 uur ds. Van Krimpen (H.D.); Ridderkerk 19.30 uur ds. Kleppe; Sprang Capelle 19.30 uur ds. Tuinier.

VRIJDAG 17 DECEMBER 2004
 Scherpenzeel 14.45 uur ds. L. Blok (huw. bev.).

EVANGELISATIESAMENKOMSTEN

Alkmaar:
 Evangelist G. Baan; kerkgebouw 't Wuiver 2-a, Oudorp NH, gem. Alkmaar; diensten iedere zondag om 10.00 en 16.30 uur.

Amsterdam:
 Evangelist J. Krijgsman; kerkgebouw Bij Simon de Looier, Looiersgracht 70. Samenkomsten iedere zondag 10.30 en 17.00 uur.
 U bent hartelijk welkom in onze evange-

Te huur omg. Woerden zelfst. gestoff. woonruimte voor werkend meisje. Tel. 0348-441292

Oosterend - Texel
Bungalowpark "De Verrassing"
Bel voor informatie 0222 31 83 91

PSYCHOLOGENPRAKTIJK
BROUWER B.V.
 •
 hulpverlening aan kinderen en volwassenen
 •
 vestigingen
 •
RIDDERKERK
 Verlengde Kerkweg 11
 •
BARNEVELD
 Rozenstraat 1-a
 •
METEREN (GELDERMALSEN)
 Dorpsstraat 18
 •
 Bel voor informatie of aanmelding
(0180) 42 69 55

lisatiepost van dinsdag t/m zaterdag tussen 10.00 - 16.00 uur!

Emmen:
 Evangelist C. van Drunen; kerkgebouw Prinsesselaan 6-I te Emmen; diensten iedere zondag om 9.30 en 15.30 uur.

Leeuwarden:
 Vacant; kerkgebouw Achter de Hoven 2-c; diensten iedere zondag om 9.30 en 16.00 uur. Zondag 12 december: 9.30 en 16.00 uur evang. Joh. Witte.

Merksem:
 Evangelist A. van Setten; Prot. Kerk, Oude Barreellei 64; diensten iedere zondag om 10.00 en 17.00 uur.

Tilburg:
 Evangelist H.J. van den Boogaart; kerkgebouw Offenbachstraat 105-107. Diensten iedere zondag om 10.00 en 18.30 uur.
 U bent hartelijk welkom in de BIJBEL-winkel van dinsdag t/m zaterdag, tussen 10.00 en 17.00 uur. Offenbachstraat 107.

Advertenties

nieuwe uitgave

DE GEBORENE CHRISTUS

door **W. SCHORTINGHUIS**

Tien samenspraken over het Kerstevangelie uit Lucas 2 : 1-20.
 Overgezet in huidige spelling en duidelijke letter.
 ISBN 76731-47-0; 440 blz. € 32,50.
 Vraag onze gratis fondslijst aan.
 Wij kunnen ook uw kerkblad verzorgen.

Boekbinderij en uitgeverij J.A. Snoek - Ermelo
 Tel. 0341-556608; fax 0341-493360

Onderhoud van uw Kerkgebouw
Voor alle installaties

Bel Aktie 010-4517471

begrafenisverzorging
T. den Hollander

Begravenissen in Vlaardingen, Rotterdam, Gouda, den Haag en omstreken.
 Opbaarmogelijkheden in een door u gewenst uitvaartcentrum of thuis met koeling.
 Geen crematies.
 Dag en nacht bereikbaar.

 Mozartlaan 13
 3131 ES Vlaardingen
Tel. 010 - 4600509

CHR. BEGRAFENISONDERNEMING
G. WEGENAAR

Regentesselaan 43 Tel.: (0318) 52 66 41
 3905 GT Veenendaal Fax: (0318) 55 42 04

BOEKENMARKT OPHEUSDEN
 D.V. zaterdag 11 december 10.00-16.00 uur. Gebouw Eltheto, Ooievaarstraat 2. Grote sortering theologie-, preken-, kerk-, vaderlandse geschiedenis- en jeugdboeken. Toegang gratis.

www.ISRAELREIZEN.nl
 Tel 0318-540415 Met aandacht voor messiasbel. Joden.
 4-13 apr. olv. Ds. P den Butter.
 22/7-4/8 jongerenreis.

Vereniging van Organisten der Gereformeerde Gemeenten
 Secretariaat hoofdbestuur: Vermeerlaan 56, 3931 TX, Woudenberg
 Telefoon: (033) 285 84 54 / E-mail: VOGG@kliksafe.nl

Wegens vertrek van de redactie is het bestuur van de VOGG op zoek naar

Redacteuren (m/v) en een redactiesecretaris (m/v)

Voor het verenigingsorgaan Kerk en Muziek.

Wij zijn op zoek naar mensen met kennis van de orgelwereld en een brede muzikale belangstelling. Specifieke deskundigheden op het terrein van de orgelbouw, hymnologie en musicologie zijn een pré, evenals journalistieke ervaring.

Wij bieden een interessante en invloedrijke plek in een dynamische vereniging. Als redacteur van Kerk en Muziek draagt u bij aan de muziekcultuur binnen de Gereformeerde Gemeenten en daarbuiten. Het bestuur van de VOGG heeft de ambitie om Kerk en Muziek te laten uitgroeien tot het orgelblad voor de gereformeerde gezindte, en wil daar ook in investeren.

De redactiesecretaris onderhoudt alle contacten met de redacteurs, gastschrijvers, fotografen, de vormgever en het bestuur van de VOGG, en zorgt ervoor dat ieder nummer op tijd verschijnt. De functie wordt in overleg met bestuur en redactie nader ingevuld.

De redactie valt onder het vrijwilligerswerk van de vereniging. Redacteurs ontvangen naast een onkostenvergoeding een vast bedrag per pagina. De redactiesecretaris ontvangt tevens een geringe vergoeding op uurbasis.

De nieuwe redactie zal door de huidige redactie worden ingewerkt.

Inlichtingen kunnen worden ingewonnen bij Evert van Dijkhuizen, hoofdredacteur Kerk en Muziek (033 2865669), Jan Wisse, voorzitter VOGG (0118 584018) of Johan Polder, secretaris VOGG (033 2858454).

Sollicitaties kunt u richten aan het bestuur van de Vereniging van Organisten der Gereformeerde Gemeenten. De sluitingsdatum is 24 december 2004.

Voor een verantwoorde en stijlvolle begrafenis

- * mogelijkheid voor thuis opbaren
- * eigen rouwvervoer
- * kist wordt schoudergedragen
- * gratis laatste wens boekje

R.C. Brouwer Bentincklaan 1a, Leersum
 tel. 0343-461880 b.g.g. 06-51504726

- Amerongen - Amersfoort - Doorn - Elst -
 - Langbroek - Leersum - Maarn - Maarsbergen -
 - Rhenen - Woerden - Woudenberg -

Voor info bel:
 0341-425712
 of
 0416-692787

**Reformatische Vereniging van
 Ongewild Kinderloze Echtparen**

Reist u naar **Zuidelijk Afrika** voor zaken, vakantie of privé? **Umfula Tours** helpt u graag met uw programma, reis, verblijfsbeplanning en uitvoering.

tel 0027 11 706 4809
 fax 0027 11 463 6810

e-mail wybe@umfulatours.com

Te koop gevraagd: THEOLOGISCHE EN AANVERWANTE BOEKEN.

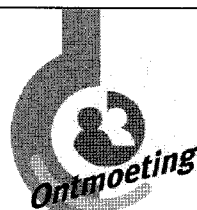
Antiquariaat Den Hertog/G.J. Zwoferink, tel. zaak: 030-634 66 81

Wonen in een bushokje...

Dirk, 57 jaar, woonde maandenlang in een bushokje in Ede, omdat de wachttijd voor een éénkamerflat twee jaar is en hij geen urgentiegeval was...

Ontmoeting gaat daarom een project opstarten in de Gelderse Vallei.

Zonder uw hulp kunnen wij mensen als Dirk niet helpen! Maak daarom uw gift over op ons bank- of gironummer!
 Alvast hartelijk dank!

Ontmoeting biedt,
 op basis van christelijke naastenliefde,
 professionele hulp aan dak- en thuislozen,
 uitgaande van de behoeften en mogelijkheden van de cliënt

Centraal Bureau
 Postbus 263
 3990 GB Houten
 info@ontmoeting.org
 www.ontmoeting.org
 Postbank 2600356
 Rabobank 3876.69.140

EINDEJAARS ACTIE!

Actueel

Geopende vensters

Overdenkingen van ds. D. J. Budding Auteur behadrukt in deze overdenkingen over het boek 'Daniël' de huidige tijd mbt het Babel van toen. In de geloofshouding v Daniël wordt zichtbaar hoe staande te blijven in de huidige tijd, vol kerkelijke en geestelijke verwarring. Voorzien v speciale gespreksvragen

Actieprijs: van € 23 voor € 15

**Boekhandel/Uitgeverij
 'de Ramshoorn'**

HET adres voor al uw boeken en cd's!

OP=OP

Lange Vorststraat 21, Goes

Tel: 0113-221909

's avonds: 0113-230340

OOK VERKRIJGBAAR
 BIJ IEDERE BOEKHANDEL

KOSTER

Begrafenisonderneming

Voor uitvaartzorg in :

- ◆ Scherpenzeel
- ◆ De Valk-Wekerom
- ◆ Barneveld
- ◆ Amersfoort
- ◆ Veenendaal
- ◆ Renswoude
- ◆ Kooijkerbroek
- ◆ Woudenberg

Geen crematies

Stationsweg 411

3925 CD Scherpenzeel

Tel. 033 277 0555

Waardige en stijlvolle verzorging

van begrafenissen met aandacht voor persoonlijke wensen. In alle rust, vertrouwelijk en met bescheidenheid.

- opbaren met kistkoeling bij u thuis of in een voor u bekende aula
- dag en nacht bereikbaar en overal te ontbieden
- wij verzorgen alleen begrafenissen
- laatste verzorging van de overledene door een gediplomeerd verpleegster

Begrafenisverzorgers:

- H. de Jongh • P.H. van der Leer • E. Treur

Begrafenisonderneming de Jongh

Hardinxveld-Giessendam:

Reepijzer 5, Tel. (0184) 61 11 54

Waardenburg:

Kerkstraat 15a, Tel. (0418) 65 20 39

Zeist:

Van Reenenweg 171, Tel. (030) 69 24 258

Van Horssen bv

BOEKHANDEL & UITGEVERIJ

DORPSSTRAAT 100 - 3881 BE PUTTEN
Tel. 0341 36 22 77 Fax 0341 36 20 77

Statenbijbels - Huisbijbels - Kinderbijbels
Kerkbijbels (alles Statenvertaling)
Theologische werken - Dagboeken
Bijbel- en Catechismusverklaringen
Leesboeken voor jong en oud
Voordeelaanbiedingen
Tweedehands en Antiquarisch
Psalm- en Muziekboeken
Bladmuziek (noten en klavarskribo)
CD's en Musicassettes
Boeken- en CD-bonnen
Wens- en Gelegenheidskaarten

Begrafenisverzorging Kina

Begrafenissen in Capelle a/d IJssel
e.o. D.W. Schipper, tel. 010-458 31 12.
Wij verzorgen geen crematies.

Website op zondag sluiten?

Kijk op <http://www.heinosoft.nl/zondag/>

Of bel 015-2128463, email: info@heinosoft.nl

Nieuw project

Stichting China

Stichting China is gestart met vertaling van de Commentaren van Calvijn

Een noodzakelijk project!

De Chinese huisgemeenten nu ook in de voetsporen van Calvijn, laat de Muur geen belemmering zijn!

Steun de vervolde kerke in China en maak een gift-over op

giro 320666

Info/secretariaat:

Postbus 1150 • 3900 BD Veenendaal
tel. 0318-510320 • e-mail info@stichtingchina.nl
Giro 320666 t.a.v. Stichting China
www.stichtingchina.nl

SHG

Uitgaande van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland biedt de SHG gekwalificeerde kraamzorg, gezins-, en bejaardenzorg die aansluit bij uw manier van leven. Dit houdt voor ons in dat Bijbelse normen en waarden de basis vormen voor uw dagelijkse levenshouding en mediagebruik.

Gekwalificeerde kraamzorg

Meldt u tijdig aan (om teleurstelling te voorkomen).
U kunt ons dagelijks telefonisch bereiken.

Bel 0187 - 48 91 73 b.g.g. 0342 - 49 21 55

Gezins- en bejaardenzorg

Voor gepaste hulp in uw situatie kunt u de SHG via het telefonisch spreekuur bereiken onder telefoonnummer **0166 - 65 26 05**.

Op werkdagen van 8.30 - 10.30 uur en op vrijdagavond van 19.00 - 20.00 uur.

De gratis brochure zenden wij u graag toe.

IN LIEFDEVOLLE HERINNERING...

Uw gedachten over een uniek gedenkteken geven wij gestalte in natuursteen. Vraag naar het fotoboek met vele voorbeelden.

Grafgedenktekens
Zandee & de Kuijper

Goes: Rotonde Ringbaan-West
Telefoon (0113) 216555

Middelburg: Arnesteinweg 40
Telefoon (0118) 612579

Zoetermeer: Argonstraat 66
Industrieterrein Lansinghage
Telefoon (079) 3615010

Email: info@grafgedenktekens.nl

WESOTRONIC

Wesotronic introduceert DE OPLOSSING voor kerktelefonie:

Het DKtel systeem

(Draadloze Kerktelefoon via de ether)

De belangrijkste voordelen zijn:

- ✓ geen telefoonkosten / internetaansluiting
- ✓ aanmerkelijk goedkoper dan andere systemen
- ✓ uitstekende geluidskwaliteit
- ✓ eenvoudig en flexibel in gebruik

Het Agentschap Telecom heeft officieel toestemming verleend om het DKtel systeem per 1 januari 2005 in gebruik te nemen!

Wesotronic B.V.
Nunspeet, Barendrecht
Telefoon 0341 - 271000
www.wesotronic.nl

In samenwerking met SKN

DRINGENDE OPROEP!

Het Deputaatschap Zending Gereformeerde Gemeenten roept sollicitanten op voor de volgende functie:

Kerkenwerker / Evangelist voor Ecuador

Taakhoud:

- Het initiëren, coördineren en begeleiden van zendings- en evangelisatieactiviteiten met een gemeentestichtend karakter in de armenwijken van één van de grote steden waar ZGG werkzaam is;
- Samen met de andere teamleden verantwoordelijkheid dragen voor het algemene beleid van het zendingswerk van ZGG in Ecuador;
- Participeren in de theologische opleiding van Ecuadoraanse ambtsdragers.

Vereisten:

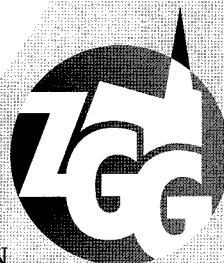
- Theologische opleiding op ten minste CGO-E niveau;
- Bereidheid om de Spaanse taal te leren;
- In staat zijn soepel om te gaan met cultuurverschillen;
- Flexibele instelling;
- Leeftijd ten minste 24 jaar.

Het zendingswerk zoals dat in Ecuador in 1995 begon, is ondergebracht onder de door ZGG opgerichte zendingsorganisatie in Ecuador, de Misión Holandesa Maranatha, en richt zich op het stichten van gereformeerd presbyteriaanse gemeenten in de armenwijken van de grote steden Guayaquil, Portoviejo en Machala. De vacature ontstaat door repatriëring van één van de huidige evangelisten. De standplaats zal nog nader bepaald worden.

Van sollicitanten wordt verwacht dat zij lid zijn van de Gereformeerde Gemeenten en zich verbonden voelen met het werk van de zending.

Schriftelijke sollicitaties met vermelding van opleiding, ervaring en referentieadressen graag voor 4 januari aanstaande richten aan: Deputaatschap Zending Gereformeerde Gemeenten, Postbus 232, 3440 AE Woerden, t.a.v. de heer C. Janse, bureausecretaris.

Voor inlichtingen over deze functie kan contact worden opgenomen met ds. J. Driessen (tel. privé: 070-3656395) of met de heer C. Janse (tel. privé: 0182-619997, kantoor: 0348-489950).

ZENDING GEREFORMEERDE GEMEENTEN

NIEUWE BOEKEN VAN DEN HERTOOG

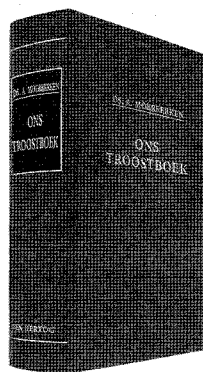

M. GOLVERDINGEN V.D.M.

Om het behoud van een kerk Licht en schaduw in de geschiedenis van de Gereformeerde Gemeenten 1928-1948

Een belangrijke maar nauwelijks in kaart gebrachte periode uit de geschiedenis van de Geref. Gem. gaat in dit boek voor de lezer open. Al lezend zal men ontdekken dat het verleden in het licht van de Schrift onderwijs, bemoeiding, waarschuwing en troost biedt voor het kerkelijke leven in Nederland van vandaag.

302 blz. gebonden 33118513 € 22,50

CATECHISMUSVERKLARING

DS. A. MOERKERKEN

Ons Troostboek Verklaring van de Heidelbergse Catechismus

Dit boek bedoelt een eenvoudige en praktische verklaring te bieden van de 52 Zondagen, geschikt voor de leerdiensten en voor persoonlijk gebruik. In elke preek ligt de nadruk op het feit dat onze 'oude Heidelbergse' in de eerste plaats tróostboek wil zijn.

727 blz. gebonden 33118211 € 54,50

AL ONZE BOEKEN ZIJN OOK IN UW BOEKHANDEL VERKRIJGBAAR!

Den Hertog

uitgeverij - boekhandel

Elzenkade 6 - 3992 AC Houten
Postbus 150 - 3990 DD Houten
Tel. (030) 637 34 34 - Fax. (030) 634 66 88
E-mail: boeken@hertog.nl - www.hertog.nl

BON

Deze bestelbon zenden aan uw boekhandel of in een open envelop (zonder postzegel) aan:
Den Hertog bv, Uitgeverij en Boekhandel
Antwoordnummer 2610, 3970 VJ Houten

ex. _____
ex. _____
ex. _____
ex. _____

Verzoekt toezending rechtstreeks of via

boekhandel: _____

Naam: _____

Adres: _____

Postcode: _____

Woonplaats: _____

Handtekening: _____